

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΑΡΚΤΟΥΡΟΥ: ΟΙ ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΟΙ ΤΟΥ ΒΕΡΝΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΒΑΡΝΟΥΝΤΑ

Όνομα: Χαρίκλεια Κρομούδου

Ιδιότητα: Φιλολόγος-Υπεύθυνη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ΑΡΚΤΟΥΡΟΥ

Διεύθυνση: Κ. Κρυστάλλη 19, 54630 Θεσσαλονίκη

Ηλεκτρονική διεύθυνση: kromiadou@hotmail.com, arcturos@arcturos.gr

Τηλ: 2310550518, 6972901670

Φορέας: ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ Αστική μη κερδοσκοπική εταιρεία για την προστασία της άγριας ζωής και του φυσικού περιβάλλοντος, Β. Ουγκώ 3, 54625, Θεσσαλονίκη, 2310555920/ www.arcturos.gr

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ: Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Βέρνο, Βαρνούντα, Δημοτικό, Γυμνάσιο

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι *Χαρτογράφοι του Βέρνου και του Βαρνούντα* είναι το νέο πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΠΕ) της οικολογικής οργάνωσης ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ στο πλαίσιο του προγράμματος INTERREG III. Στόχος του είναι η ευαισθητοποίηση και η ενασχόληση των μαθητών του Δημοτικού (Ε', ΣΤ' τάξη) και του Γυμνασίου με τη φυσική και πολιτισμική ιδιαιτερότητα της περιοχής που ορίζεται από τα βουνά Βέρνο και Βαρνούντα. Περιλαμβάνει α) οκτώ γραπτές δραστηριότητες, που σχετίζονται με την ιστορία, τον πολιτισμό, την αρχιτεκτονική, το φυσικό περιβάλλον, τους τύπους οικοτόπων και τις παραδοσιακές φορεσιές της περιοχής, β) πέντε εκπαιδευτικά βίντεο, που προέκυψαν από την πιλοτική φάση, γ) έντυπο με τρεις διαδρομές της περιοχής, δ) γεωφυσικό χάρτη της περιοχής και δ) οδηγό δασκάλου. Το πρόγραμμα είναι ολιστικό και βασίστηκε στη σύνδεση των δραστηριοτήτων με τα σχολικά μαθήματα (διαθεματικότητα) και την εκπόνηση σχεδίων εργασίας με στόχο την έκφραση της δημιουργικότητας των μαθητών. Θα διανεμηθεί στα σχολεία όλης της χώρας από τη νέα σχολική χρονιά.

ΣΚΟΠΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η συμβολή της οικολογικής οργάνωσης ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ στην περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και εκπαίδευση του ελληνικού μαθητικού πληθυσμού.

ΜΕΘΟΔΟΙ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Για το σχεδιασμό του προγράμματος δημιουργήθηκε διεπιστημονική ομάδα από φιλόλογους ειδικευμένους στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, βιολόγους, δασολόγους, αρχιτέκτονες, σχεδιαστές μόδας, αγγειοπλάστες, σχεδιαστές κόμικ και μουσικούς. Στην πρώτη φάση του προγράμματος υλοποιήθηκε πιλοτική εφαρμογή των δραστηριοτήτων σε σχολεία της περιοχής της Φλώρινας. Από τη βιντεοσκόπηση της πιλοτικής εφαρμογής προέκυψαν πέντε εκπαιδευτικά βίντεο, τα οποία θα διανεμηθούν ως οδηγοί εφαρμογής των δραστηριοτήτων για μαθητές και εκπαιδευτικούς.

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η πιλοτική εφαρμογή έδειξε ότι τόσο οι εκπαιδευτικοί όσο και οι μαθητές που συμμετείχαν απόλαυσαν τη διαδικασία την αξιολόγησαν θετικά. Ο σκοπός της κάθε δραστηριότητας ήταν να προσεγγίσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες μια γνωστική περιοχή (ιστορία, πολιτισμός, φυσικό περιβάλλον, τοπικά προϊόντα) μέσα από την εκπόνηση σχεδίων εργασίας (project) και τη δημιουργική παραγωγή πρωτότυπων χαρτών, που θα αποτύπωναν τη γνώση που απέκτησαν. Με την πρόθυμη συνεργασία κατοίκων, επαγγελματιών και γονέων της περιοχής τα παιδιά παρήγαγαν μαγειρικές συνταγές και εικαστικούς χάρτες από λαδόκολλα και τοπικά προϊόντα (πατάτες, κόκκινες πιπεριές κ.λπ.), σπίτια από πηλό, ζυμάρι και χαρτί, φύτεψαν κήπο στην αυλή του σχολείου

τους και περιηγήθηκαν σε δάσος της περιοχής παίζοντας και ανακαλύπτοντας τα μυστικά του φυσικού περιβάλλοντος.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Το πρόγραμμα *Οι Χαρτογράφοι του Βέρνου και του Βαρνούντα* φιλοδοξεί να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις της σύγχρονης Διδακτικής και Παιδαγωγικής στο ελληνικό σχολείο. Η βασική του στοχοθεσία έγκειται στο να γνωρίσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες την ορεινή περιοχή της Ελλάδας, που ορίζεται από τα βουνά Βέρνο και Βαρνούντα, να κοινωνικοποιηθούν και να εκφράσουν τη δημιουργικότητά τους και να επιτευχθεί η σύνδεση του σχολείου με την τοπική και ευρύτερη κοινωνία μέσα από τη συνεργασία με φορείς, καλλιτέχνες, γονείς και επαγγελματίες. Σχεδιάστηκε, τέλος, λαμβάνοντας υπόψη βασικές παιδαγωγικές αρχές όπως η διαθεματικότητα, η βιωματική και ολιστική προσέγγιση της γνώσης, η διαπολιτισμικότητα, η υιοθέτηση ρόλων και ο επαγγελματικός προσανατολισμός των μαθητών.

ΚΕΙΜΕΝΟ

Το πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης *Οι Χαρτογράφοι του Βέρνου και του Βαρνούντα* σχεδιάστηκε για την περιοχή που ορίζεται από τα βουνά Βέρνο και Βαρνούντα και απευθύνεται στους μαθητές της Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού και των τριών τάξεων του Γυμνασίου. Πρόκειται για τη συνέχεια των προγραμμάτων *Ο δικός μου Γράμμος/Η δική μου Ροδόπη-Χάρτες του τόπου μου*, που εκπονήθηκαν για τις περιοχές του Γράμμου και της Ροδόπης και συνδέεται με την προσπάθεια του Αρκτούρου να ευαισθητοποιήσει τους μαθητές γύρω από τις περιοχές της Βόρειας Ελλάδας με πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον.

Ο σχεδιασμός του εκπαιδευτικού υλικού έγινε με τέτοιο τρόπο ώστε:

1. Να επεξεργαστεί από μαθητές και μαθήτριες που κατοικούν στην περιοχή του Βέρνου και του Βαρνούντα και να χαρτογραφήσουν στη συνέχεια τον τόπο τους.

2. Να επεξεργαστεί από μαθητές που κατοικούν εκτός της συγκεκριμένης περιοχής με στόχο να προσεγγίσουν μια ορεινή περιοχή της Ελλάδας με πλούσιο φυσικό περιβάλλον, να εντοπίσουν ομοιότητες και διαφορές με τον δικό τους τόπο και να τον χαρτογραφήσουν μέσα από τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες που προτείνονται.

Βασική επίδιωξη είναι να ενεργοποιηθεί το ενδιαφέρον των μαθητών προκειμένου να μελετήσουν σε βάθος την ιστορία, τον πολιτισμό, τα ήθη και τα έθιμα, το φυσικό περιβάλλον και την καθημερινή ζωή της περιοχής του Βέρνου και του Βαρνούντα κατασκευάζοντας πρωτότυπους χάρτες της περιοχής, όπως έναν κήπο στο σχολείο τους, ένα χάρτη που τρώγεται ή σπίτια από πηλό και ζυμάρι! Η μεθοδολογία που προτείνεται είναι η εκπόνηση σχεδίων εργασίας (project) διαπνεόμενα από τις θεμελιώδεις αρχές της σύγχρονης Παιδαγωγικής.

Πιο συγκεκριμένα, το πρόγραμμα περιλαμβάνει:

1) *Η περιοχή του Βέρνου και του Βαρνούντα* (γεωφυσικός χάρτης). Βασικός οδηγός των παιδιών για όλες τις δραστηριότητες. Παρουσιάζει την περιοχή με όλες τις γεωφυσικές πληροφορίες καθώς και τις τρεις διαδρομές που περιγράφονται στο αντίστοιχο έντυπο.

2) *Η περιοχή του Βέρνου και του Βαρνούντα* (ταινία). Παρέχει μια οπτικοακουστική παρουσίαση της περιοχής καλύπτοντας το φυσικό και το ανθρωπογενές περιβάλλον.

3) *Διαδρομές στο Βέρνο και το Βαρνούντα* (έντυπο). Περιλαμβάνει προτάσεις για την οργάνωση τριών περιηγήσεων στην περιοχή.

4) *Οι Χαρτογράφοι* (φάκελος δραστηριοτήτων). Οκτώ γραπτές δραστηριότητες που η κάθε μια αποτελεί συγχρόνως και ένα αυτοτελές πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και αναφέρονται στα τοπικά προϊόντα και τις τοπικές συνταγές μαγειρικής, στην ιδιαιτερότητα της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής, στη βλάστηση, στην πανίδα, στους σημαντικούς τύπους οικοτόπων, στα ήθη και τα έθιμα, στην καθημερινή ζωή και τα επαγγέλματα της περιοχής.

5) *Οι Χαρτοφάγοι, Οι Χαρτοκηπουροί, Οι Χαρτοτέκτονες, Οι Χαρτοπλόνοι, Οι Χαρτοπαίκτες, Οι Χαρτοφύλακες* (ταινίες). Προέκυψαν από την πιλοτική εφαρμογή του προγράμματος σε σχολεία της περιοχής και παρουσιάζουν στα παιδιά και τους εκπαιδευτικούς τον τρόπο υλοποίησης των έξι από τις οκτώ δραστηριότητες των *Χαρτογράφων*.

6) *Οδηγός δασκάλου* (έντυπο). Παρουσιάζει στον εκπαιδευτικό τις παιδαγωγικές προϋποθέσεις και τη μεθοδολογία του προγράμματος.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι το πρόγραμμα είναι ολιστικό, προσεγγίζει δηλαδή το περιβάλλον ως ενιαίο αναδεικνύοντας τόσο τη φύση όσο και τον ανθρώπινο παράγοντα. Για το λόγο αυτό χρειάστηκε να συμβάλουν στο σχεδιασμό και την υλοποίηση η επιστημονική ομάδα του Αρκτούρου (παιδαγωγοί, βιολόγοι, δασολόγοι, σχεδιαστές GIS και κόμικ), οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί για την πιλοτική εφαρμογή, οι μητέρες που μαγείρεψαν μαζί με τα παιδιά τους, αρχιτέκτονες, δασολόγοι, γεωπόννοι, σχεδιαστές μόδας, καλλιτέχνες και λαογράφοι που συνεργάστηκαν με τους μαθητές και νέοι που εμπλούτισαν το πρόγραμμα με τις μουσικές και γραφιστικές τους δημιουργίες.

Όλα τα παραπάνω βασίστηκαν στις εξής παιδαγωγικές αρχές: α) *ολιστική προσέγγιση της γνώσης*: κάθε δραστηριότητα καλύπτει ένα γνωστικό θέμα ολιστικά, αλλά και όλες οι δραστηριότητες μαζί διατρέχουν το βασικό θέμα του προγράμματος που είναι τα χαρακτηριστικά της ορεινής περιοχής του Βέρνου και του Βαρνούνα, β) *διαθεματικότητα*: προκειμένου να υλοποιηθεί η κάθε δραστηριότητα θα πρέπει εκπαιδευτικοί και μαθητές να ενεργοποιήσουν γνώσεις και δεξιότητες από διάφορες επιστημονικές περιοχές, γ) *βιωματική προσέγγιση της γνώσης*: τόσο οι δραστηριότητες που προβλέπεται να υλοποιηθούν μέσα στη σχολική τάξη όσο και αυτές που απαιτείται η δράση των παιδιών εκτός αυτής διαπνέονται από το σκοπό της βιωματικής μάθησης και της ανοιχτής διδασκαλίας. Τα παιδιά καλούνται να ανακαλύψουν και να βιώσουν τη γνώση μέσα από παιγνιώδεις και δημιουργικές μορφές διδασκαλίας, δ) *παιδοκεντρικότητα και διαφοροποίηση της σχολικής εργασίας*: στο επίκεντρο της κάθε δραστηριότητας ο στόχος είναι να συνδεθεί το ευρύτερο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον της περιοχής με τα προσωπικά ενδιαφέροντα και τις ιδιαίτερες κλίσεις του κάθε παιδιού, ε) *ομαδοσυνεργατικές και εξατομικευμένες μορφές διδασκαλίας*: οι δραστηριότητες ενδείκνυται να υλοποιηθούν μέσα από σχέδια εργασίας (project), ομαδικά παιγνίδια αλλά και ατομικές εργασίες για το κάθε παιδί και στ) *υιοθέτηση ρόλων*: σε κάθε δραστηριότητα οι μαθητές υιοθετούν ένα διαφορετικό ρόλο. Ο στόχος είναι να βιώσουν και να ανακαλύψουν διαφορετικές πνευματικές και πρακτικές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα σε κάθε κοινωνία και να πειραματιστούν με τις ικανότητες τους. Έτσι, η υιοθέτηση ρόλων στο πρόγραμμα αποτελεί μία ακόμη μορφή Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού αφενός και αφετέρου αποσκοπεί στην ολόπλευρη μορφωτική καλλιέργεια των μαθητών. Έτσι, *Οι Χαρτοτέκτονες* γκρεμίζουν και στεριώνουν πήλινα και ζυμαρένια σπίτια, *Οι Χαρτοράφτες* κόβουν, ράβουν και ξηλώνουν παραδοσιακές στολές, *Οι Χαρτοφύλακες* ερευνούν, παίρνουν συνεντεύξεις και γράφουν τη δική τους ιστορία, *Οι Χαρτοκηπουροί* δημιουργούν τον κοραλλένιο κήπο τους, *Οι Χαρτοπαίκτες* κάνουν παιχνίδι με τα ζώα, *Οι Χαρτοφάγοι* μαγειρεύουν τον κόσμο των γεύσεων, *Οι Χαρτοπλότοι* ανακαλύπτουν τα μαγικά της φύσης και *Οι Χαρτογνώστες* περιηγούνται στον κόσμο των οικοτόπων.

Ο στόχος είναι σημαντικός: η μάθηση να προκύπτει μέσα από τη γνώση, τη χαρά της δημιουργίας και τη σύνδεση του σχολείου με την τοπική και ευρύτερη κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Αρκτούρος (1998). *Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης πεδίου: «Δάσος το σπίτι της αρκούδας»*. Νυμφαίο: Αρκτούρος.
- Αρκτούρος (2002). *Ο δικός μου Γράμμος – Η δική μου Ροδόπη. Διερεύνηση των απόψεων των μαθητριών και μαθητών του Γράμμου και της Ροδόπης*. Θεσσαλονίκη: Αρκτούρος.
- Γεωργόπουλος, Α. & Ε. Τσαλίκη (1998). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: αρχές, φιλοσοφία, μεθοδολογία, παιχνίδια και ασκήσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Γκλαβάς, Σ. & Π. Μπερελής (1992). *Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Ελλάδα: Εγχειρίδιο για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Αθήνα : ΥΠ.Ε.Π.Θ – U.N.E.S.C.O, σσ. 34-38.
- Cornell, Joseph (1994). *Ας μοιραστούμε τη φύση με τα παιδιά*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Δημητρόπουλος, Αχιλλέας & Γ. Ιωαννίδης (2002). *Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας: Ερπετά της Ελλάδας και της Κύπρου*. Αθήνα: Κοάν/ Βιβλία του Κόσμου.

- Ελληνική Ζωολογική Εταιρεία & Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία (1992). *Το κόκκινο βιβλίο των απειλούμενων σπονδυλόζωων της Ελλάδας*. Αθήνα: Ελληνική Ζωολογική Έταιρεία.
- Erstein S. Ann & Τρίμη, Έλλη (2006). *Εικαστικές Τέχνες και Μικρά Παιδιά. Ενισχύοντας τους μικρούς καλλιτέχνες*. Αθήνα: Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός.
- Κουσούρης, Σ. Θεόδωρος & Αρτέμης, Μ. Αθανασάκης. *Περιβάλλον, Οικολογία, Εκπαίδευση*. Αθήνα: Σαββάλας.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ.& Παιδαγωγικό Ινστιτούτο (1998). *Αρχές Περιβαλλοντικών Επιστημών Β΄ τάξης Ενιαίου Λυκείου*. Αθήνα: ΟΕΔΒ.
- Φλογαίτη, Ευγενία (1998). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ξενογλώσση

- Arnold, E.N., J.A. Burton, D.W. Oviden (1978). *Reptiles and Amphibians of Britain and Europe*. London: Harper Collins Publishers.
- Brown, R.W., M.J. Lawrence & J. Pope (1984). *Animals of Britain and Europe. Their tracks, trails and signs*. Feltham: County Life Books.
- Bruun, Bertel, H. Delin, L. Svensson (1992). *Birds of Briatain and Europe*. China: Hamlyn Guide.
- Childress, R.B. & J. Wert (1997). “Challenges for environmental education planners”, *Journal of Environmental Education*, 7(4), 2–6.
- Clifford, Sue & Angela, King (1993). *Local distinctiveness. Place, Particularity and Indetity*. London: Common Ground.
- Clifford, Sue & Angela, King (1996). *From place to place. Maps and Parish Maps*. London: Common Ground.
- Flogaiti, Evgenia & Ioannis Alexopoulos 1991). “Environmental Education in Greece”, *European Journal of Education*, 26 (4), 339–345.
- Génsból, Benny (1992). *Birds of Prey of Briatain and Europe, North Africa and the Middle East*. Britain: Harper Collins Publishers.
- Génsból, Benny (1993). *Guide des Rapaces diurnes. Europe, Afrique du Nord Proche-Orient*. Paris: Delachaux & Niestlé.
- Humpries, C.J, J.R. Press, D.A. Sutton (1985). *Trees of Britain and Europe*. Middlesex: Country Life Books.
- Krupat, Edward (1985). *People in cities. The urbant envirnment and its effects*. Melbourne: Cabridge University Press.